

10. KULTURA SMRTI

I kulturom smrti plemstvo je moralo potvrđivati svoj socijalni prestiž. U skladu s time primjeren je bio pokop u crkvi, poglavito onoj kojoj je dotični vlastelin bio patron. Osim samoga mjesta, i način pokopa morao je biti odgovarajući. Pokojnik je bio odjeven u najbolje ruho, a njegovi zemni ostaci blagoslivljani su u kući žalosti otkuda je pogrebna povorka i kretala. Nazočili su joj osim članova obitelji i svećenstva i pripadnici lokalne zajednice, od elite do vlastelinskih zaposlenika i seljaka. Misa zadušnica služila bi se također u svim patronatskim crkvama, a vodili bi ju u pravilu sami župnici. Tako su od 18. stoljeća do 1933. godine pojedini Rauchovi pokapani u crkvama u Mariji Gorici, Pušći, Donjoj Stubici, sv. Marku u Zagrebu⁶⁹³ i katedrali⁶⁹⁴.

Podban Ivan Rauch, koji je umro u svojoj zagrebačkoj kući 1762. sastavivši prije toga oporuku, pokopan je odjeven u franjevački habit u franjevačkoj crkvi Majke Božje od Pohoda u Marija Gorici. Ivan je pokopan u obiteljskoj grobnici u toj novosagrađenoj crkvi, posvećenoj samo godinu dana prije njegove smrti. Bio je veliki dobrotvor crkve i samostana pa se godišnje služilo čak 640 misa za pokoj duša njega i njegove obitelji.⁶⁹⁵ Osim Ivana, u Marija Gorici pokapani su 1779. Marija Terezija, dvogodišnja kći Pavla Raucha, 1815. njezin otac (čiji je sprovod vodio kanonik Pandurić uz asistenciju više svećenika) te 1817. Levin, sedmogodišnji sin Daniela II.⁶⁹⁶ Osim Rauchovih u crkvi su bile grobnice fratara, još nekolicine plemićkih obitelji (Hadrović, Krčelić, Ligutić, Držanić, Žuvić, Jelačić) i grobnica za imućnije pučane.

U uvodnome tekstu napomenula sam kako sam se tijekom istraživanja susrela s nizom teškoća jer su mi mnogi tragovi o Rauchovima u 20. stoljeću bili skriveni. No bila sam uvjerenjena kako ću barem njihove grobove u Hrvatskoj uspjeti razgledati bez problema. Izlazak na teren poučio me kako ni u svojim posljednjim počivalištimati ti plemići nisu imali mira. Mnoge njihove grobnice i grobovi nisu sačuvani ili nisu primjerenom obilježeni. To se odnosi i na Mariju Goricu. Prilikom posjeta crkvi župnik me obavijestio da mu nije poznato da tamo postoje grobovi Rauchovih, a tijekom razgleda ih ni ja nisam uočila. Isprva mi se činilo da je objašnjenje što je izvorni samostan porušen 1789. godine⁶⁹⁷ u sklopu reformi Josipa II. kojom su ukinuti gotovi svi crkveni redovi u Habsburškoj Monarhiji, međutim, u oporuci Levina Raucha iz 1888. izrijekom se spominje kako pretke pokopane u Gorici i Stubici valja prebaciti u novu grobnicu u Brdovcu koju će on dati sagrađiti.

U župnoj crkvi u Donjoj Stubici pokapani su Levinovi roditelji Daniel II. i Elizabeta, no nikakvih obilježja o postojanju njihovih grobova danas tamo više nema. Pokopani su u obiteljskoj grobnici ispod propovjedaonice (*sub ambone*).⁶⁹⁸ Majka

⁶⁹³ U Lužnici je 18. IV. 1718. iznenada umrla Magdalena Praunsperger, žena Adama Daniela Raucha, iz Lužnice je prevezena u Zagreb i pokopana u crkvi sv. Marka. V. Noršić, Genealoški podaci, 278.

⁶⁹⁴ U stolnoj crkvi pokopana je Marija Cecilija Škrlec.

⁶⁹⁵ P. Cvekan, Samostan u Marija Gorici 1517-1786., ZG 5, 1995., 37.

⁶⁹⁶ V. Noršić, Genealoški podaci, 280-281.

⁶⁹⁷ Anđela Horvat et al., Barok u Hrvatskoj, 102.

⁶⁹⁸ Podatak potječe iz matične knjige umrlih Donje Stubice (HDA, Matična knjiga br. 1203, nadnevak 31. VIII. 1831.). Da je Elizabeta sigurno pokopana u navedenoj crkvi svjedoči podatak iz njezine osmrtnice (NSK R 4017). Crkva je obnovljena 1834. nakon požara te nakon potresa 1880., a 1985. izvedeno je kameno popločenje poda kada su uništene mnoge nadgrobne ploče. Umjetnička topografija Hrvatske, knj. 4, Krapinsko-zagorska županija, 166.

Antonije Rauch, Ana Sermage rođ. Novosel, pokopana je u predvorju crkve u Marija Bistrici, gdje joj počivaju i muž i rano umrli sin. Grobna ploča vidljiva je i danas. I odredbe njezine oporuke i tekst nadgrobne ploče prožeti su osjećajima prema obitelji. Ana je oporučno odredila da bude pokopana u istom bakrenom lijesu sa suprugom te da u nj bude položeno i srce njihova sina Maksimilijana.

Najreprezentativnija grobnica Rauchovih nalazila se u crkvi u Pušći, a dao ju je sagraditi Levin Rauch kako bi, prema njegovim riječima iz oporuke, i u smrti cijela obitelj bila ujedinjena. Godine 1886. Levin je od zagrebačkoga Nadbiskupskog stola zamolio dopuštenje da u župnoj crkvi u Brdovcu da izvana sagraditi ulaz. Levin je izrazio spremnost snositi troškove i adaptacije pobočnoga oltara sv. Antuna koji su podigli njegovi preci. Na teren je izašla komisija sastavljena od predstavnika županije, općine, Crkve, građevinskih stručnjaka te u ime investitora Geza Rauch. Zaključeno je kako novi ulaz ne bi smetao, ali su dodane primjedbe brdovečkoga župnika i viceraciđakona Ciglera da valja obavijestiti patrona crkve Đuru Jelačića te dati jamstvo kako dotičnom promjenom crkvena građevina neće trpiti.⁶⁹⁹ Valja primijetiti kako se spominje toponim Brdovec, a ne Pušća, postojanje stare grobnice Rauchovih te (su)patronatstvo Đure Jelačića, posjednika zaprešićkih Novih Dvora. Budući da se toponim Brdovec, a ne Pušća spominje i u Levinovoj oporuci, može se zaključiti da posrijedi nije nepreciznost. Nije mi poznato zašto je došlo do promjene lokacije jer se u građi Nadbiskupskog duhovnog stola navedena kripta spominje opet tek 1890. godine. Tada J. Cigler javlja da je bio na ročištu za gradnju grobnice baruna Raucha u župi Pušća, da povjerenstvo na sastanku održanom 19. svibnja nije imalo prigovora na predložene nacрте pa je sutradan providnik baruna Raucha počeo s gradnjom.⁷⁰⁰

Nova grobnica nalazila se uz južnu lađu crkve sv. Jurja u Pušći, s posebnim vanjskim ulazom kao u podrum. U crkvi su postojale četiri grobnice, a za gradnju nove Rauchove kripte iskorištene su čak dvije stare, jedna pod svetištem i jedna blizu žrtvenika. Šupljina prve grobnice upotrebljena je za novo zdanje, no ulaz u nju je zazidan i „zasipan mrtvacima koji su se nalazili u trijuh grobnica u svetištu te u koliko je trebalo kamjem [sic, kamenjem] i zemljom. Liesovi su svi spaljeni pred crkvom.”⁷⁰¹ Grobnica Rauchovih ima iznutra vlastite nove zidove od opeka, a dublja je za metar od temelja crkvenih zidina. Za pod su upotrebljene stare kamene ploče poda svetišta crkve, ali su zato Rauchovi financirali novi, šareni pod od cementnih ploča i obnovu mrtvačnice kraj crkve. Za svečanost blagoslova grobnice crkva je pobijeljena i požbučena, oko nje posađene su jele i sav je prostor očišćen te posipan sitnim sipom. Pred ulazom u toranj načinjene su stubе, a prostor pod tornjem popločen je. Blagoslov grobnice 20. srpnja 1890. bio je prava pučka svečanost s pucanjem iz mužara, kapelskom glazbom te obredom vođenim uz asistenciju više svećenika. Levin je župnika nagradio s 25 forinti, a viđenije uzvanike počastio sjajnim objedom u župnome stanu kojem sam zbog bolesti nije mogao nazočiti. Nije stoga čudno da se društvo malo ponapilo pa se za uspomenu svi potpisaše u župnu

⁶⁹⁹ NAZ, NDS br. 2167 i 2665 iz 1886. (sve ad 2665). Levin je molbu podnio preko opunomoćenika dr. Jakoba Šalamona. Dopuštenje formulirano na sjednici Duhovnoga stola 23.VII.1886. potpisao je Franjo Rački. Rješenje je slijedilo sugestije izvjestitelja tog predmeta, J. Ciglera.

⁷⁰⁰ NAZ, NDS 2056 iz 1890. Osim Ciglera sudjelovali su pristav kotarske oblasti dr. Kristof, zagrebačke Šmit, kotarski mjernik i brdovečki općinski načelnik.

⁷⁰¹ NAZ, Župni arhiv Pušća, Zapisnik Uspomenah Župe Pušćanske Sv. Jurja Viteza i Mučenika pod Ravnateljstvom Stepana Matkovića Župnika od leta Gospodnjega 1841. (do 1942.)

spomenicu. Veselo društvo činili su svećenici susjednih župa, učitelji, upravitelj Lužnice Ivančić i inženjer Vjekoslav Luterotti koji je gradio grobnicu.

Grobnica je bila sagrađena u zadnji čas jer je tek nešto više od mjesec dana nakon toga preminuo njezin naručitelj. Levin je umro u Lužnici u 9.20 sati ujutro primivši svetotajstva umirućih. Zanimljivo je da o njegovom sprovodu postoje nesukladni podaci. Novinski izvještaji⁷⁰² i spomenice brdovečke i pušćanske župe izvješćuju o dostojanstvenom i svečanom pogrebu, dok neki naslovi literature navode kako se čim je pogrebna povorka krenula iz Lužnice spustilo strašno nevrije-me pa je u Pušću stigao samo kočijaš s lijesom, a svi su se ostali morali skloniti.⁷⁰³ Sprovod je počeo 27. VIII. u deset sati ujutro, a već od osam sati u Lužnici su se počeli skupljati uglednici,⁷⁰⁴ i plemići⁷⁰⁵ od kojih su mnogi bili u rodbinskim odnosima s pokojnikom. Velika prizemna dvorana bila je prigodno dekorirana i presvučena crnim baršunom, a na sredini je pod baldahinom izložen lijes od tamne marmorirane kovine ukrašene zlatnim ukrasima. Okolo su raspoređene svjetiljke s kojih su visili grbovi; s jedne strane podnožja bili su uz svetu vodu barunska kruna i orden sv. Stjepana, a s druge strane Levinov kalpak, sablja te bansko žezlo. Dakako, u prostoriji je izložena i banska zastava. Dočim je Geza već od ujutro primao izraze sućuti i dočekivao odličnike, Levinove kćeri pojavile su se 15 minuta prije početka sprovoda koji je vodio opat Eduard Tallian uz asistenciju svećenika svih Levinovih patronatskih župa⁷⁰⁶. Lijes je iznesen u dvorište gdje ga je blagoslovio Tallian, a potom je zbor zagrebačke katedrale otpjevao koral te je vatrogasna glazba odsvirala mrtvačku poputnicu. Lijes ukrašen vijencem obitelji potom je podignut na sjajna šestoprežna mrtvačka kola. Pogrebna povorka išla je čvrsto određenim redosljedom: seljaci, ukućani, glazba, odličnici i ostali gosti, dvoja kola prepuna vijenaca, ispred lijesa nositelji zastave, žezla i sablje, iza lijesa pokojnikova obitelj, zastupnici vlade i oblasti, a na samom začelju žene. Povorka je bila duga oko dva kilometra. Na glavnoj cesti odličnike su čekala kola kojima su prebačeni u Pušću gdje je nakon ponovnog blagoslova odslužena misa, a govor je održao Nikola Crnković. Pogreb je završio u 13 sati. Obitelj je primila mnogobrojne telegrame sućuti – vladara, Khu-ena, grofova Szechenyi i Szapary, zagrebačkoga Rektorata i drugih.

Cigler je poslije ukopa odslužio u Pušći nad oltarom svetu misu, a tri dana kasnije u Stubici svečani rekvijem. Zadušnice su se služile i u sv. Marku⁷⁰⁷ te župnoj

⁷⁰² NN 25., 27. i 29. VIII. 1890.

⁷⁰³ Đ. Cvitanović - S. Laljak, Župa Pušća, - župna crkva i kapele, ZG XII., 2002., 93.

⁷⁰⁴ Među najistaknutijima su hrv.-slav. ministar Mirko Josipović sa sinom Gezom, odjelni predstojnici Dane Stanković i Vjekoslav Klein, gradonačelnik Ignjat Sieber i podnačelnik Milan Stanković, veliki župan Stjepan Kovačević, član Gornjega doma Ugarskoga sabora Koloman Mikšić, državni nadodvjetnik Otto Spitzer, potpredsjednik Hrvatskoga sabora Hinko Francisci, vijećnici Banskoga stola, saborski i gradski zastupnici, turopoljski knez, akademik L. Taller, profesor Bresztyenskij i dr.

⁷⁰⁵ Barun Škrlec, grofovi Kulmeri i barun Vlatko Vranjican sa suprugama, barun Ožegović, Josip Kiepack, grof Arthur Nugent, Božidar Kukuljević, podmaršal Đuro Jelačić, Šandor Vučetić, Nikola Crnković i drugi.

⁷⁰⁶ Donjostubičkoga J. Ciglera, gornjostubičkog Mirka Ožegovića, pušćanskog Mirka Vajdića, brdovečkog Dragutina Jambrečaka, stenjevečkog Mije Milkovića, radobojskog Ivana Šimeka, slavetičkog Levina Kolaja, marijagoričkog Janka Martinčića te nadbiskupskog aktuaara Pejčića.

⁷⁰⁷ Za tu prigodu u sredini je crkve postavljen baldahin okužen cvijećem, svijećama te Levinovim grbovima. Misu je služio opat Antun Cerovski uz mnogobrojnu asistenciju, a osim obitelji nazočni su bili gradonačelnik, podnačelnik, odjelni predstojnici Klein i Stanković i mnogi drugi.

crkvi u Brdovcu. Sprovod je ponešto drukčije komentiran u spomenici brdovečke škole u kojoj je zapisano kako je vijest o Levinovoj smrti izazvala zabrinutost jer se na stotine ljudi hranilo zaslužbom u Lužnici. Sprovod je opisan kao veličajan jer se vidjelo od „sjajnih zlaćanih gala odora do priproste surine“; najviše je pak svjetovnih i duhovnih uzvanika. Nakon sprovoda narod je pogošćen na livadama ispod crkve gdje se iz velikih bačava točilo vino.⁷⁰⁸

Nakon sprovoda došlo je do spora između Geze kao Levinova nasljednika i župnika Dragutina Jambrečaka zbog štolarine. Na poticaj upravitelja Lužnice Ivančića župnik je sastavio sprovodni troškovnik kojim je tražio osedlana jahaćeg konja. Budući da je Geza odbio taj zahtjev kao pretjeran ponudivši 25 forinti, župnik se obratio Nadbiskupskom duhovnom stolu pozivajući se na običaje i navodeći nekoliko sličnih slučajeva nakon smrti vlastelina. Također je naveo da je Geza „sveobći baštinik najbogatijega u Hrvatskoj vlastelina i velmože“ što je bilo pretjerano.⁷⁰⁹

Raskoš i reprezentativnost poput one na Levinovom sprovodu više se neće ponoviti. Nakon Levina u kripti je njemu zdesna pokopan njegov brat u Đuro koji je umro 23. siječnja 1897. u Varaždinu.⁷¹⁰ Njegov je lijes vlakom dopremljen do stanice Pušća-Bistra, a potom kolima do Pušće.⁷¹¹ Levinov je nasljednik Geza preminuo u Lužnici i pokopan je u pušćanskoj kripti, ali je sprovod zacijelo bio jednostavniji od Levinova i nije spomenut u pušćanskoj župnoj spomenici.⁷¹² Drugi sin Pavao preminuo je 29. studenoga 1933. u 4.30 ujutro u Zagrebu u kući na tadašnjem Trgu

⁷⁰⁸ Spomenica škole Brdovec, Brdovečki zbornik, 2004., 215.

⁷⁰⁹ NAZ, NDS 3090/1890., Brdovec, 9. IX. 1890. NDS se pozvao na dopis Banske vlade od 26. X. 1851. br. 9195. Iz drugih dokumenata (NAZ, NDS 4400/1891.) vidi se da su se i župljani Pušće tužili 1891. da im župnik Ključarić skuplje naplaćuje štolarinu (10 for. sprovod, 1 for. blagoslov grobne jame, 6 ili 7 for. vjenčanja), a da su prije plaćali skoro dvostruko manje. Ključarić se branio da je od prethodnika dobio pristojbenik po kojem naplaćuje zavapivši „jesam li ja dužan i nasljednici badava robovati, badava njim na usluge biti, pa da bi barem imao komu već župljani koji su dosta loša glasa“. O razmjerima sukoba svjedoči i afera sa sinom župljanina Bolte Bregeša kojeg je župnik vjenčao, ali je ovaj odbio platiti 5 for. i još dati purana uz komentar kako je „za njega car platio“. NDS je ustanovio kako je pristojbenik nezakonit jer ga nisu odobrile više oblasti pa su relevantni podaci iz konskripcije 1802. i kanoničke vizitacije 1808. Ključarić je stoga u dopisu 10. XI. 1891. istaknuo kako je posrijedi nepravda jer su njegovi prethodnici puno bolje živjeli, uživajući i 16 jutara vinograda, a ljudi su plaćali sve pristojbe pa su župnici plaćali čak po 200 for. poreza godišnje. Potom je stigla filoksera, a ljudi se ustezali plaćati. Nije čudo što je jedan njegov prethodnik (Manjkas) poludio, a drugi (Vajdić) morao rezignirati jer se nije želio sa župljanima tužiti. Ključarić smatra da neće imati što obući samo zato jer najbolje seljaci rovare protiv njega.

Pristojbenik na koji se Ključarić pozivao zapravo su bili popisi obaveze štolarine za razne vrste podanika, slobodnjaka i plemića od 1805. godine nadalje. U popisima se spominje u Gornjoj i Donjoj Pušći i Kupljenovu barun Rauch vlastelin i njegove oštarije, kao obveznik tzv. slobodne štolarine (*stola libera*) koja je u pravilu iznosila 5 for. Iz meni nepoznatih razloga Rauchovih nema na popisima od 1805. do 1865.

⁷¹⁰ I *Obzor* i NN od 25. I. 1897. donose gotovo identičnu vijest o smrti navodeći blagoslov zemnih ostataka u 15 sati u Varaždinu, prijevoz željeznicom u Pušću te mise zadušnice 26. I. u Pušći, u sv. Marku u Zagrebu te u svim patronatskim crkvama.

⁷¹¹ R. Ugarković, Spomenica samostana, str. 10.

⁷¹² *Jutarnji list* 19. VII. javlja da je preminuo prethodnog dana poslije podne u Pušći, pri čemu se vjerojatno mislilo na Lužnicu. Datum smrti bi prema novinama bio 18. VII. no Status animarum župe Brdovec spominje 17. VII. i Lužnicu. Status se čuva u župnom dvoru župe sv. Vida, Brdovec. Zahvaljujem župniku Ivanu Gretiću jer mi je omogućio uvid u dokumentaciju.

kralja Petra 7/I. Uzrok smri bio je „haemorrhagia cerebri“, tj. moždano krvarenje. Bolesnika je posjetio dr. Roko Joković⁷¹³ i bio je providen otajstvima umirućih. Tijelo pokojnika blagoslovljeno je 1. XII. u kući žalosti na Trgu kralja Petra 7 u 10 sati, a potom prevezeno u Pušću gdje je pogreb priređen u 15 sati. Zadušnice su održane u crkvi sv. Marka i u patronatskoj crkvi u Martijancu.⁷¹⁴ Paradoksalno, taj uznositi nekadašnji velikaš nije preminuo u svojoj nego u tuđoj kući jer je zgrada bila vlasništvo Žige Sterna.

U grobnici u Pušći pokopani su osim Levina njegov brat Đuro, žena Antonija i sinovi Geza i Pavao. No tih petero Rauchova ni u smrti nije imalo spokoja jer je kriptna provaljena krajem srpnja i početkom kolovoza 1940. U prvom su pokušaju počinitelji odustali da bi potom provalili u grobnicu. Župnika je uznemirio čudni zadatak, ali se nije sam usudio ništa provjeravati nego je otišao u općinu pa je bilježnik otišao u izvide dok je župnik, kako sam zapisuje u spomenici, „špancirao trnцем“.⁷¹⁵ Hrabri bilježnik utvrdio je da je grobnica provaljena, da su lijesovi otvarani te da je najgore stradao onaj Pavla Raucha. Njegovo je tijelo bilo ušćevano jer je bilo balzamirano, a usta su mu bila otvorena. Poslije se ustanovilo da su mu zločinci, ne našavši drugih dragocjenosti, izbili tri zlatna zuba koja su prodali u Zagrebu za 300 dinara. Sve je prijavljeno žandarmeriji i sudu, istraga se vodila nekoliko mjeseci, a uhvaćeni počinitelji sve su priznali i na licu mjesta pokazali. Zatvoreni su, ali su nakon proglašenja NDH pušteni na slobodu na zgražanje župnika.⁷¹⁶

O devastiranoj grobnici ostavio je svjedočanstvo i Đ. Szabo zapisavši: „Tiho teče Sava krajem, tiho leži seoce Pušća tamo nedaleko Lužnice, gdje časne sestre borave časne dane danas. Tu je do crkve grobnica nekadašnjih crkvenih patrona, Raucha. Polomljena brava, par stepenica, gdje je nagomilan svakojaki krš, vodi do rešetke, iza koje vidiš pet lijesova. Prvi na lijevo krije pepeo silnoga nekada bana Levina baruna Raucha koji je prisegao služiti kralju i domovini. Ali prisege nije održao, dapače među grobarima stare države, mora se spomenuti baš ban Rauch, pa se ni sada, nakon 44 godine poslije njegove smrti sud o njemu nije ublažio i ne može ublažiti. Sanja li on možda u vječnom snu o danima slave u rujnu 1869.“⁷¹⁷ Kao što se jasno čita, Szabo se ni u tekstu o grobnici nije mogao suzdržati zajedljivih političkih komentara. Svojevrsna *damnatio memoriae* Rauchovih razvidna je i u sudbini pušćanske kripe koja je zatrpana. Danas je jedini znak da je ona uopće postojala ploča s križem i natpisom „obitelj barun Rauch“ na zidu male prostorije s vanjske strane crkve.⁷¹⁸ (Ilustracija br. 32)

⁷¹³ DAZG, Gradsko poglavarstvo Zagreba (GPZ) 10, ZO 185. Ovaj je podatak u mrtvozorničkom protokolu 3. zdravstvenog kotara pod rednim br. 695 pronašla kolegica Katarina Horvat kojoj zahvaljujem što mi ga je ustupila. Ona je također utvrdila vlasnika zgrade na Trgu kralja Petra.

⁷¹⁴ Na osmrtnici su potpisane kći Elizabeta i njezina djeca te Pavlova sestra Marija. Znakovito je nenavođenje zeta Vuka. Osmrtnica u: DAZG, Odvjetnički ured. Ž. Mažuranića, fasc. 60; Jutarnji list 30. XI. 1933.

⁷¹⁵ U župnikovu obranu valja reći da nije bez razloga bio tako oprezan jer je još prije i na njega osobno bio pokušani fizički napad.

⁷¹⁶ NAZ, Župni arhiv Pušća, Zapisnik Uspomenah; *Novosti* 22. X. 1940.

⁷¹⁷ Đ. Szabo, Instalacija, 17; Na drugom mjestu je zapisao: „u prigradnji skromne selske crkve, u razvaljenoj gotovo grobnici čeka vječni sud Levin Rauch, nemile uspomene ban i sin mu Pavao, koji je još za života upoznao svu ispraznost časti“. Isti, Kroz Hrvatsko zagorje, 26.

⁷¹⁸ Zahvaljujem župniku na susretljivosti i mogućnosti da pogledam natpis.

I kultura smrti podlijegala je modernizacijskim promjenama pa su i velikaši postupno pokapani na grobljima. Paradoksalno je da su upravo ti građanski grobovi Rauchovih ostali sačuvani, a ne oni staleški u crkvama. Zaštitila ih je pripadnost cjelini građanskih groblja čiji su dio i jer nisu izdvojeni i na vjetrometini pljačkaša ili običnih razbijača često dodatno raspaljenih osvetom spram plemstva. Levinova supruga Antonija poklonila je zemljište za donjostubičko groblje, a na njemu su pokopani njezina kći Alice sa suprugom Christianom Steebom⁷¹⁹. Na njihovoj dvostrukoj grobnici nalaze se dva kamena spomenika s natpisom i križem. Na istom je groblju i njihov zet Ernest von Henneberg. Na brdovečkom je groblju pokopana njihova rano preminula kći, sestra blizanka Raoula Steeba, koja je umrla u Ruhru. Reprezentativniji pokop imala je Aličina sestra Marija udana Jelačić, pokopana 1936. u grobnici te obitelji u mirogojskim arkadama. Posebna je priča sudbina Pavlova sina Pavla mlađeg koji je završio život ili na otoku Samoa ili čak možda mornarskim sprovodom, bačen u Tihi ocean, a okolnosti njegove smrti ostale su nerazjašnjene. Pavao je izgleda pokušao odlaskom na Samou izbjeći novačenje i moguću smrt, ali ga je ona svejedno zatekla. U Prvome svjetskom ratu stradao je njegov bratić Vuk, sin Ivane Aichelburg–Labia. Vuk je i inače bio časnik u pričuvu, a poginuo je 20. X. 1914. pokraj mjesta Wolka–Bielinska. Zajedno s roditeljima pokopan je na groblju kod Klagenfurta.

Promijenjene okolnosti tijekom Drugog svjetskog rata i nakon njegovog završetka dovele su članove obitelji u pogibeljne situacije pa im je smrt nerijetko bila za petama. U ratu je stradao Hubert, sin Elizabete Vučetić, Aličin sin Raoul i unuka Ana bili su u logoru, a Raoulovi sinovi Vuk i Janko jedva su se spasili iz Bleiburga. Tako je plemstvo nažalost ponekad i vrlo tragično na vlastitoj koži osjetilo da su davno prošla vremena kad je bilo pošteđeno takve sudbine.

Može se reći da je dio kulture smrti plemstva bilo sastavljanje oporuka kako bi se na vrijeme reguliralo nasljeđivanje znatne pokretne i nepokretne imovine. Međutim, osim tog imovinsko–pravnoga aspekta, oporuke nerijetko sadržavaju odredbe o načinu pokopa, održavanju zadušnica, legatima crkvi i sirotinji i slično čime izražavaju stav oporučitelja prema smrti, a nerijetko i emocije prema pojedinim članovima obitelji. Raščlamba sačuvanih oporuka Rauchovih pokazuje da su žene više pažnje posvećivale tim pitanjima te se uopće pokazivale kao pobožnije nego muškarci što je dobro poznati fenomen. Poneke su oporučiteljice zahtijevale vrlo jednostavan pokop. Tako je Ana Sermage odredila da se njezino tijelo položi u bakreni lijes u župnoj crkvi u Marija Bistrici zajedno s onim njezinoga voljenog preminulog supruga Ljudevita i sa srcem njihovog sina Maksimilijana. Bistričkoj i radobojskoj crkvi ostavila je legat svakoj od po 1000 jedinica konvencijskog novca, namijenjen altariji za nju, supruga, sina, njezine roditelje i ujaka M. Vrhovca. Isti je iznos namijenila i Vrhovčevom orfanotrofiju u Zagrebu te zagrebačkoj sirotinji.⁷²⁰ Anina kći i Antonijina sestra Lujza Sermage također je htjela jednostavan pokop, i to na groblju mjesta u kojem je smrt zatekne. Na grobu je željela samo jednostavan kameni križ. Odredila je i služenje zadušnica u župnim crkvama Zagreba i Samobora te crkvi sv. Marka ostavila 600 forinti za godišnje služenje misa na rođeni i

⁷¹⁹ Prema podacima Vuka Steeba Christianovi roditelji pokopani su u Steinu, ali grob danas ne postoji, a djed Jochan Jakob pokopan je u grobnici dvorskih savjetnika ispod katedrale sv. Stjepana u Beču. Wolfgang–Vuk Steeb, *Odlomci iz autobiografije*, 134.

⁷²⁰ V. dok. br. 1 u ovom izdanju.

⁷²¹ V. dok. br. 3 u ovom izdanju.

smrtni dan majke, rođendan oca te na vlastiti rođeni i smrtni dan. Također je u dobrotvorne svrhe ostavila po 2000 forinti Bolnici sestara milosrdnica i zagrebačkoj sirotinji.⁷²¹ Antonija Rauch u svojoj oporuci zatražila je da se, nakon što se ustanovi da je stvarno a ne tek prividno mrtva (!), pokopa u jednostavnom lijesu bez ikakve pompe, a da se osmrtnice pošalju samo najužim znancima i prijateljima. Apelirala je na svoje najbliže da joj umjesto cvijeća upućuju molitve jer će tako ostati živim sjećanje na nju kao i ljubav njezine obitelji.⁷²² Antonija nije ostavila dobrotvorne legate jer je obitelj već mučila nepovoljna financijska situacija pa je pred kraj života bila zaokupljena stalnim mijenjanjem svoje oporuke, a bila je i pod dojmom da je osiromašila. Za razliku od navedenih oporučiteljica ni Levin ni Geza Rauch ništa nisu darovali u dobrotvorne svrhe niti su pozornost posvetili svom ukopu. Levin je jedino naglasio da želi biti pokopan u novoj grobnici, ali ništa nije detaljnije govorio o samome načinu ukopa.

Naposlijetku bi valjalo nešto reći i o mjestu i uzrocima smrti članova obitelji. Najčešće ih je smrt zatjecala u njihovim dvorcima i palačama pa je većina do 1945. umirala u Lužnici, Martijancu, Golubovcu i Zagrebu, ali i u inozemstvu (Ivana Aichelburg–Labia). Budući da su nakon 2. svjetskog rata gotovo svi otišli u inozemstvo, danas su najčešće ukopani na grobljima u Austriji (Grazu, Klagenfurtu, Semmeringu...) i Njemačkoj. Što se uzroka smrti tiče, za čvršće zaključke nemam dovoljno podataka. Oni koji su mi poznati uglavnom upućuju na moždani ili srčani udar. Levinova majka Elizabeta umrla je od klijenuti pluća, Levin je godinama bolovao od posljedica srčanoga udara koji ga je prikovao za kolica, a njegov je sin Pavao preminuo također od posljedica izljeva krvi u mozak. Smrt Geze Raucha obavijena je govorkanjima da ga je otrovala žena što dakako nije dokazano, no s obzirom da je posrijedi bila nagla smrt može se možda zaključiti da je uzrok bio moždani ili srčani udar.

Premda je nezahvalno čak i samo naznačivati neki zaključak, na temelju podataka kojima trenutno raspolazem razvidno je da je među Rauchovima bilo relativno malo nesreća⁷²³ (poput pada s konja, ozljeđa u lovu ili nesreća vatrenim oružjem, što se znalo događati velikašima) i smrti male djece⁷²⁴. No, sustavnija istraživanja bi tek trebalo provesti.

ZAKLJUČAK

Cilj ove studije nije restauracija, nostalgična potraga za izgubljenim vremenom plemićke slave, nego prilog integriranju plemstva u vertikalnu hrvatske baštine do suvremenosti, dakle do početka 21. stoljeća. Sukladno tome, u središtu istraživanja nije samo politička djelatnost i ekonomska osnovica Rauchovih, nego i raščlamba raznih vidova svakodnevice, u rasponu od obiteljskoga života, kulture stanovanja i vizualne prezentacije do kulture smrti. Premda je zbog više raspoloživih podataka naglasak na poznatim pojedincima poput Ivana, Pavla, Levina, Geze i Pavla II., pozornost se pridaje i manje poznatima, a zasebno je poglavlje posvećeno ženama.

⁷²¹ V. dok. br. 9 u ovom izdanju.

⁷²³ U boju je protiv Turaka 1688. poginuo Stjepan, a na galicijskoj bojišnici 1914. Vuk Aichelburg–Labia.

⁷²⁴ Smrt male djece nije se izrijeckom spominjala. Poznato mi je da je Pavlu starijem umrla dvogodišnja kći, Danielu II. dva sina, a Alici Steeb dvogodišnja kći.